

Aleksanteri II tunnetaan Suomessa "hyvänä suuriruhtinaana", joka muun muassa kutsui vuonna 1863 uudelleen koolle valtiopäivät, jotka edellisen kerran olivat saaneet kokoontua vuonna 1809. Suomalaiset saivat Aleksanterin aikana myös oman rahan, Suomen markan.

130 vuotta dynamiittisalaliitosta

Nobelin keksintö tappoi vapauttajatsaarin

■ Tänä keväänä tuli kuluneeksi tasan 130 vuotta Suomen suosituimpiin kuuluneen valtionpäämiehen salamurhasta.

Pekka T. Heikura ja Päivi Ikonen

Pietarissa on viime aikoina kuohunut, mutta ensimmäisenä maaliskuuta vuonna 1881 suurin osa kaupunkilaista viettää uneliaan rauhallista pyhäpäivää.

Myös Venäjän keisarin ja Suomen suuriruhtinaan, 62-vuotiaan **Aleksanteri II:n** sunnuntai on kulunut tavalliseen tapaan. Imperaattori on ensin vierailut kaartin paraatissa ja sitten iltapäiväteellä serkkunsa, suuriruhtinatar **Jekaterina Mihailovnan** luona.

Tsaari on jo matkalla kotiin pitkin kaunista Katariinankanavan viertä, kun rantakatua äkkiä vavisuttaa huumaava räjähdys. Ohikulijat jähmettyvät niille sijoilleen tuijottamaan käsittämätöntä näkyä.

Maassa makaa hengettömänä yksi keisarillisen saattueen henkivartijoista. Vieressä lojuu pahasti loukkaantuneena toinen kasakka. Haavoittunut poliisikonstaapeli pyristelee jaloilleen.

Keisarin umpivaunujen takaseinä on mennyttä, mutta hallitsija itse astuu ulos vahingoittumattomana ja lähtee häkeltyneenä tutkimaan hävitystä.

Silloin jostain lentää toinen pommi, joka osuu suoraan maaliinsa.

Savun hälvettyä paljastuu kaaos. Nyt uhreja lojuu kadulla kymmenittäin.

Aleksanteri on lysähtänyt lumeen, joka värjäytyy nopeasti punaiseksi. Tsaarin jalat ovat murskaantuneet veriseksi massaksi. Hän on kuitenkin hengissä ja ehtii ennen tajuntansa menettämistä antaa käskyn: ”Nopeasti kotiin!”

Valjakko lähtee kiittämään kohti Talvipalatsia.

Joku väkijoukosta muistaa tyrmistykensä keskellä vanhan ennustuksen: kei-

sari kestää kuusi murhayritystä, mutta seitsemännestä hän ei selviä.

Uudistaja lakkautti orjuuden

Aleksanteri II:sta oli tullut suurvallan itsevaltiain neljännesvuosisata aiemmin, kun hänen isänsä **Nikolai I** (hallitsi 1825–1855) oli 58-vuotiaana yllättäen kuollut keuhkokuumeeseen.

Uuden keisarin aloitus ei ollut helppo. Hänen ensimmäiseksi työnsä lankesi tappiollisen Krimin sodan (1853–1856) lopettaminen. Britanniaa, Ranskaa ja Turkia vastaan käyty sota oli paljastanut, kuinka pahasti Venäjä oli jäänyt kehityksessä lännestä jälkeen.

Toisin kuin patavanhoillinen isänsä nuori Aleksanteri oli vapaamielinen ja avarakatseinen mies, joka halusi tehdä sisäänpäin kääntyneestä maastaan nyky-aikaisen eurooppalaisen valtion.

Aleksanteri onnistuikin toteuttamaan joukon merkittäviä uudistuksia. Vapauttajatsaarina kunnioitettu hallitsija muistetaan erityisesti hänen suurimmasta saavutuksestaan: vuonna 1861 hän lakkautti maaorjuuden, Venäjän kansan kiroaman ankan ikeen.

Lisäksi hän lievensi tiukkaa sensuuria, salli matkustamisen ulkomaille ja loi kohtalaisen riippumattoman oikeuslaitoksen. Aleksanteri myös rakennutti rautatieverkoston, mikä oli laajassa maassa merkittävä edistysaskel.

Kaikki eivät uudistajakeisaria rakastaneet. Häneen olivat tyytymättömiä ne, joiden mielestä muutokset ilman vapautta kansanedustuslaitosta olivat vain nimellisiä. Taantumuksellisissa piireissä

hallitsijaa toisaalta pidettiin liian liberaalina. Ärtymystä herätti myös Venäjällä rehottanut rosvokapitalismi.

Vuonna 1863 Aleksanteri kukisti kapitaliikkeen Puolassa, jossa alettiin haudata hallitsijalle katkeraa kaunaa tämän kovista otteista.

Ensimmäinen isku yllätti

Huhtikuuhun 1866 tultaessa 47-vuotiaalla tsaarilla oli takanaan raskas suruvuosi. Aleksanteri oli keväällä 1865 menettänyt vanhimman poikansa, vallanperijäksi kasvatetun **Konstantinin**, jonka aivokalvontulehdus vei vasta 22-vuotiaana.

Uuden kevään koitettua keisari oli kuitenkin jälleen alkanut tehdä retkiä Pietarin upeaan Kesäpuistoon. Kun hän oli nousemassa puiston portilla odottaneisiin vaunuihin, niiden ympärille kerääntyneestä yleisöjoukosta kajahti pistoolinlaukaus.

Asetta oli pidellyt 26-vuotias Moskovan yliopiston opiskelija **Dmitri Karakozov**, joka kuului salaiseen Helvettinimiseen vallankumoukselliseen soluun. Helvetin päämääränä oli keisarin kukittaminen ja sosialismin aatteen levittäminen Venäjälle.

Luoti vihelsi ohi kohteensa, sillä Karakozovin vieressä seissyt talonpoika oli ehtinyt lyödä tämän asekkaita ratkaisevat sentit sivuun. Ylioppilas pidätettiin, tsaari palasi tyyneesti kotiin, mutta tieto tapahtuneesta levisi nopeasti ja järkytti pietarilaisia suuresti. Muun muassa kirjailija **Fjodor Dostojevski** meni aikalaismuistelmiensa mukaan täysin tolaltaan.

Venäjänmaan hallitsijaa oli ensi kertaa

Aleksanteri II:n patsas seisoo yhä kunniapaikalla keskellä Senaatintoria.

uhattu tuliaseella, ja Aleksanteri II oli ensimmäisen kerran yritetty ottaa hengiltä.

Yksi laukaus muutti koko maan ilmapiiiriä ja vaikutti ehkä osaltaan myös Aleksanterin henkilökohtaiseen elämään, joka heti tapahtuman jälkeen mullistui.

Radikaaleja ryhmiä alettiin seurata aiempaa tarkemmin sillä seurauksella, että valvonta kiristyi koko yhteiskunnassa. Aleksanteri otti politiikassaan askeleen konservatiivisempaan suuntaan ja itselleen 18-vuotiaan rakastajattaren, joka nopeaan tahtiin synnytti keisarille neljä aviotonta lasta.

Puolalainen tervehdys

Ensimmäisessä attentaatissa Aleksantertia itseään hämmästytti eniten se, että sen tekijä oli kansallisuudeltaan venäläinen. Hän oli kyllä osannut odottaa kostoiskua – mutta Puolasta.

Sekin oli vuorossa varsin pian.

Kun keisari kesällä 1867 lähti vierailulle Ranskaan, häntä tervehti pariisilaisten kylmä vastaanotto ja ”eläköön Puola!” -huudot. Vielä jäätävämpi oli parikymppisen puolalaisen emigrantin **Anton Berezowskin** tervehdys. Hänenkään pistoolikäntensä ei kuitenkaan ollut riittävän vakaa, vaan Aleksanteri selvisi välikohtauksesta naarmuitta.

Se seuraus tapahtumalla oli, että ulkomailla opiskelleet venäläisnuoret komennettiin pian kotiin, jotta he eivät saisi

Aleksanteri II kuolinvuoteellaan. Keisarin henki olisi ehkä saatu pelastettua, jos hänet olisi viety turmapaikalta suoraan sairaalaan. Hän ehti kuitenkin itse ilmoittaa haluavansa kotiin.

lännessä päähänsä vaarallisia ajatuksia. Toimenpide oli siinä mielessä tarpeeton, että vaarallisia ideoita sikisi jo laajalti itse äiti-Venäjäällä.

Maaseudun valistamiseen keskittyneen Narodniki-liikkeen pohjalta syntyi vuonna 1874 vielä vahvempi uhka vanhalle järjestykselle, vallankumouksellinen puolue nimeltä Maa ja vapaus. Sen riveistä nousi mies, joka huhtikuussa 1879 ampui keisaria kolmannen kerran.

Tarkemmin sanottuna **Aleksandr Solovjov**, oikeustieteen opinnot kesken

heittänyt ammattiradikaali, ehti lähettää revolveristaan useammankin laukauksen kohti tsaaria, jota hän oli odottamassa Talvipalatsin tuntumassa.

Solovjovilla oli kuitenkin keho kunto ja Aleksanterilla rautainen kunto. Aamulenkiltä palaamassa ollut kuusikymppinen keisari juoksi mutkitellen, luoteja taitavasti väistellen halki aukion ja pääsi vahingoittumattomana palatsin turviin. Tapaus kuitenkin teki lopun lenkeistä, joilla tsaari oli koko ikänsä tottunut päivänsä aloittamaan.

Uudeksi aseeksi dynamiitti

Seuraavaksi keisarin henkeä alkoi vaania Maa ja vapaus -puolueesta irronnut terroristiryhmä nimeltä Kansan tahto.

Sen johtohahmoin kuului Pietarin kuvernöörin tytär **Sofia Perovskaja**, jonka omaa rautaista tahtoa puolueessa pelättiin yleisesti. Kesästä 1879 ryhmä keskitti kaikki voimansa keisarin tuhoamiseen.

Välineeksi se valitsi ruotsalaisen **Alfred Nobelin** tuoreen keksinnön: dynamiitin. Vuonna 1866 patentoidusta innovaatiosta oli 1870-luvulla kehitetty useita versioita. Jo Nobel itse oli oivaltanut, että dynamiitin nitroglyseriini voitiin räjäyttää joko mustallaruudilla tai elohopeafulminaatilla ja aloiteruutipanos sähkökännillä.

Kansan tahdolla oli oma dynamiittiasiantuntijansa, tutkija **Pavel Jablotškovin** laboratoriossa Pariisissa työskennellyt aatelismies **Stepan Širjajev**. Venäjälle palattuaan Širjajev perusti oman maanalaisen laboratorionsa, joka keskittyi pommien valmistamiseen.

Širjajevin apulaisena työskenteli unohdetuksi neroksi joskus kutsuttu tiede- ja vallankumousmies **Nikolai Kibaltšitš**. Pommien rakentelun lisäksi Kibaltšitš syventyi rakettitekniikkaan ja sai reaktiokäyttöisen lentolaitteen mallin valmiiksi ennen maineikasta **Konstantin Tsiolkovskia**.

Kansan tahdon suunnitelma oli näytävä: räjäyttää keisarin juna taivaan tuuliin. Se päätettiin tehdä syksyllä 1879, kun Aleksanteri seurueineen palasi perinteiseltä lomamatkaltaan Krimiltä takaisin Pietariin.

Koska tsaarilla oli käytössään useita reittivaihtoehtoja, ryhmä miinoitti huolellisesti jokaisen kaivamalla ratojen alle tunnelit, joihin dynamiittilataukset asetettiin valmiiksi.

Neljäs vaunu marmeladiksi

Suuren pamauksen oli määrä tapahtua paikassa, jossa rata kulki jyrkän rotkon partaalla ja jossa koko juna räjähdys voimasta syöksyisi syvyyksiin. Ratkaisevalla hetkellä sattui kuitenkin epäonnistuminen: terroristien riveihin liittynyt maalaispoika kytki sähköjohdot väärin, ja keisarillinen juna kiisi matkoihinsa.

Vasta varasuunnitelma toimi.

Seuraava terroristisolu odotti lähempänä Moskovaa, ja siellä toimintaa johdatti itse Sofia Perovskaja. Huolellisen tiedustelunsa ja laajan verkostonsa ansiosta ryhmä tiesi, että ensimmäisenä kulkisi keisarin henkilökuntaa kuljettava juna ja vasta sen perässä toinen, jonka neljäs vaunu oli sisustettu tsaarin ja hänen perheensä yksityiskäyttöön.

Henkilökuntajunan puskutettua oh

Aleksanterin jälkeen poliisivaltio

Aleksanteri II:ta seurasi valtaistuimella hänen poikansa **Aleksanteri III** (hallitsi 1881–1894), jonka kosto oli ankara.

Viisi dynamiittisalaliittolaista, heidän joukossaan Sofia Perovskaja, Nikolai Kibaltšitš ja pommimies Nikolai Rysakov, tuomittiin hirsipuuhun. Toisen pommin heittänyt Ignacy Hryniewiecki menehtyi iskussaan itsekin.

Aleksanteri II oli juuri ennen kuolemaansa taipunut aikeeseen laatia Venäjälle perustuslaillinen valtiosääntö ja kansanedustuslaitos. Uusi keisari hautasi hankkeen heti ja aloitti toisinajattelijoiden ankaran vainon. Maasta tuli jälleen poliisivaltio, jollainen se oli ollut Nikolai I:n aikaan.

Perovskaja terästäytyi ja alkoi keisarillisen junan lähestyessä huolellisesti laskea vaunuja. Yksi, kaksi, kolme... ja PUM!

Raskas dynamiittilasti räjähti täsmälleen oikealla hetkellä, eikä junan neljäntestä vaunusta jäänyt jäljelle kuin – marmeladia, kuten asian ilmoitti keisarille tämän hoviministeri.

Keisarin oma juna ja henkilökuntajuna olivat tämän ainoan kerran vaihtaneet marssijärjestyksestä, ja räjähdyksessä tuhoutui jälkimmäisen neljäs vaunu. Neljäntenä henkilökunnan junassa kulki tavaravaunu, joka oli lastattu täyteen herkullisia etelän hedelmiä tuliaisiksi pohjoisen Pietarin hoviin.

Isku Talvipalatsiin

Kansan tahto oli kuitenkin lannistumaton. Koska keisaria ei saatu hengiltä Talvipalatsin ulkopuolella, asia oli siis hoidettava sen sisällä.

Ryhmään kuulunut puuseppä **Stepan Halturin** onnistui valenimellä pestautumaan palatsiin työmieheksi. Kenenkään huomaamatta hän salakuljetti rakennuksen pohjakerrokseen pienissä erissä yhteensä seitsemän puutaa eli 115 kiloa dynamiittia.

Dynamiittiansansa Halturin sijoitti huolellisesti suoraan Aleksanterin käyttämän Keltaisen ruokasalin alle. Viidentenä helmikuuta 1880 puuseppä asetti syyttimen räjäyttämään lastin tasan kello 18, joka tiedettiin keisarin illallisajaksi, ja poistui kiireesti paikalta.

Kellon lyödessä kuusi koko Talvipalatsi vavahti ja sieltä kantautunut jyrinä säikäytti puoli Pietaria. Isku tuhosi ruokasalin alapuolella sijainneen vartijoiden huoneen ja tappoi kaikki siellä olleet. Aleksanteri perheineen selvisi säikähdyksellä.

Salaliittolaisten seuraavasta iskusta tuli suutari.

Pietarin–Tsarskoje Selon tielle erään kivilaivan alle kätettiin yli sadan kilon dynamiittilasti, jonka oli määrä räjähtää 17. elokuuta 1880 tsaarin vaunujen ylitäessä siltaa. Räjäyttäjät kuitenkin nukahdettiin ratkaisevalla hetkellä, ja tsaari ehti jälleen mennä menojaan.

Lippu puolitansoon

Ensimmäisenä maaliskuuta 1881 kansantahtolaiset ovat päättäneet onnistua. Malaja Sadovaja -kadun alle kaivettuun tunneliin on asennettu valtava miina.

Jos tsaari palaisikin paraatista Katarinankananavan kautta, sielläkin olisi valmiusasemissa useita pommimiehiä.

Nikolai Rysakovin heittämä pommi vain vaurioitti keisarin vaunuja, mutta hänen kumppaninsa **Ignacy Hryniewieckin** viskaama lasti osui suoraan maaliinsa.

Nyt Talvipalatsiin kiidätetty keisari makaa työhuoneensa vuoteella tajuttomana, runneltuna ja verta valuen. Perheen ja koko Romanov-suvun jäseniä kiiruhtaa paikalle yksi toisensa jälkeen.

Keisarillinen henkilaäkärinä **Botkin** pudistaa avuttomana päätään perintöruhtinas **Aleksanterin** kysyvän katseen edessä.

Puoli neljältä iltapäivällä Talvipalatsissa lasketaan alas Aleksanteri II:n keisarillinen lippu. ☐

Pekka T. Heikura on historioitsija ja vapaa toimittaja.

Dmitri Avdejev

Aleksanteri III antoi pystyttää isänsä surmapaikalle Pietariin Verikirkoksi nimetyn kirkon.